

ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА СПЕЦІАЛІСТІВ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ Й ПЕРСПЕКТИВИ

Завгородня Тетяна Костянтинівна. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, тел.: (380-3422) 75-23-51, факс: (380-3422) 3-15-74, e-mail: inst@pu.if.ua

Однією з актуальних проблем сьогодення є оптимізація професійної підготовки фахівців. Це пов'язане з необхідністю зміцнення авторитету і конкурентоспроможності України на міжнародній арені. Розв'язання цієї проблеми буде сприяти забезпеченню готовності майбутніх фахівців до творчої праці, освоєнню й впровадженню інноваційних технологій, сталого розвитку наукового світогляду.

Означеній проблемі присвячені публікації багатьох українських вчених (І.Зимня, І.Зязюн, Н.Кічук, В.Кремень, С.Ніколаєва, Н.Ничкало, Л.Романишин, О.Савченко, С.Сисоєва, О.Сухомлинська, Р.Хмелюк, О.Цокур та ін.). Однак, враховуючи, що ХХІ століття – це епоха виходу молоді на арену свідомої творчості, подальшого дослідження вимагає проблема підготовки її до життя в глобалізованому, інформатизованому суспільстві.

Студент – майбутній фахівець, у даному випадку особистість, спрямована до конкретної галузі, в першу чергу професій напряму «людина – людина», повинен мати величезну кількість взаємопов'язаних суспільно цінних рис (розум, емоції, воля, вміння, переконання, інтуїція, здатність до самоконтролю, самокритичність, любов, ненависть, пристрасть, імпульсивність тощо). Ці якості мають як природні риси, так і ті, що формуються у процесі психолого-педагогічної підготовки.

В першу чергу, це стосується необхідності готувати спеціалістів, які здібні і готові постійно й самостійно оновлювати свої знання. Саме тому перед викладачами постає завдання: не просто донести до слухачів певний об'єм фактичного матеріалу, який вони (в кращому випадку!) пасивно запам'ятають, а потім відтворять, але навчити студента самостійно оволодівати новими знаннями, добувати нову інформацію, і саме головне - виховати в нього постійну потребу в ній не тільки для отримання необхідної оцінки, а й для працевлаштування в умовах ринкової економіки, успішного кар'єрного зростання, й водночас – для самоствердження та самовдосконалення. Однак в житті часто виникає невідповідність між високим значенням, яке респонденти надають матеріальному добробуту і порівняно невисоким рейтинговим показником, покликаним забезпечувати добробут – «добра освіта». А це означає, що студенти не бачать необхідності бути освіченою людиною, постійно займатися самоосвітою. Для того, щоб розв'язати це протиріччя необхідно, в першу чергу, сформувані у студентів переконання, що тільки неперервна освіта на протязі усього їх життя зможе забезпечити їм достойне існування в світі, який швидко змінюється. Зробити це можливо, коли існує активна й рівноправна взаємодія в освітньому процесі учня й учителя, студента та викладача. Навіть можна сказати, що в діалогічній парі – студент-викладач – перше, визначальне місце повинно належати не викладачеві, а студентові.

Важкість майбутньої перебудови полягає ще й у необхідності переходу в навчально-виховному процесі від колективних до індивідуальних, персоніфікованих форм і методів роботи.

Крім того, навчальний процес має будуватися на послідовному та цілеспрямованому включенні студента у дослідну діяльність, починаючи з першого курсу. Здійснити це можливо тільки при умові, що викладач отримує можливість індивідуально працювати з кожним студентом, консультувати його, повсякденно цікавлячись результатами його навчальної та дослідної роботи.

Взагалі у навчально – виховному процесі треба враховувати, що сучасні студенти – це здебільшого молоді люди у віці 18-25 років. Цей період найсприятливіший для навчання і професійної підготовки, для формування індивідуального стилю діяльності. Найважливіша здатність, якої студент має набути у вищому навчальному закладі, – це здатність навчатися, а головною особливістю студентського віку є усвідомлення своєї індивідуальності, неповторності в становленні самосвідомості і формування власного “Я”. Для підвищення рівня навчальної діяльності студентів слід формувати у них загальні розумові дії і прийоми розумової діяльності, посилювати мотивацію навчання, а також використовувати традиційні та нові навчальні технології, сучасні інформаційні технології, що активізують та інтенсифікують навчально-пізнавальну діяльність. Але все це вимагає ґрунтовної психолого – педагогічної підготовки як студентів, так і викладацького складу.

Однак у процесі професійної підготовки студента ще не став пріоритетним у ієрархія цінностей розвиток особистості, а лише потім професіоналізація і спеціалізація.

За словами Віктора Андрущенка, для розв’язання низки суперечностей у вищій школі необхідно здійснити «забезпечення педагогічної підготовки для всіх». Пояснюється це тим, що, виконуючи будь-які професійні функції, людина завжди реалізує себе як особистість, цілісно реагуючи на певні ситуації, вступаючи у взаємодію з іншими учасниками професійної діяльності, водночас формуючи систему індивідуальних цінностей. Саме відсутність готовності до виконання професійних обов’язків не дозволяє значній частині випускників ВНЗ повністю реалізувати свій творчий потенціал, утруднює процеси соціальної і професійної адаптації, перешкоджає оволодінню високими рівнями професійної майстерності.

Взагалі людина, не освічена в галузі педагогіки і психології частіше попадає під вплив негативних факторів, переживає особистісні деформації, завдає психічних травм людям, з якими спілкується на міжособистісному чи професійному рівнях. Тому сучасний фахівець улюбій галузі повинен володіти значним запасом спеціальних психолого-педагогічних знань, уміти поповнювати, розвивати і творчо застосовувати їх у професійній діяльності. Дискусія, чи є необхідною в будь-якому ВНЗ психолого-педагогічна підготовка, безпідставна. Ця галузь знань у будь-яких умовах, життєвих обставинах, на кожному етапі індивідуального життя, професійної діяльності стосується будь-якої людини. Оскільки метою педагогіки як науки і навчальної дисципліни є виховання, формування особистості, тому саме сформована особистість повинна повніше розуміти себе й інших людей, гнучкіше вирішувати проблеми в особистій сфері і професійній діяльності, ґрунтуючись на надійних

психолого-педагогічних знаннях, а не внаслідок власної імпульсивності. Однак сьогодні можна констатувати, що рівень психолого – педагогічної підготовки майбутніх фахівців різних галузей поки що залишається недостатнім.

В залежності від галузі підготовки фахівця навчальний план повинен у циклі гуманітарні або психолого – педагогічні дисципліни передбачати ті, які необхідні для професійного становлення випускників в умовах конкуренції ринкових відносин.

І робити це потрібно тоді, коли студент зіштовхнувся безпосередньо з проблемами, стосунками у колектив, коли майбутній фахівець починає цікавитися і заглиблюватися у психолого-педагогічні проблеми **як фактор професійної необхідності**. Саме тоді виникає бажання поглибити отримані психолого-педагогічні знання, озброїтися практичними рекомендаціями, необхідними вже конкретному фахівцю, для виконання своїх професійних обов'язків.

Перші кроки на шляху до вирішення цих проблем зробили кафедри гуманітарних і психолого – педагогічних дисциплін Київського національного економічного університету (1993), Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, де відкрито Центр педагогічної майстерності (2011), НТУ «Харківський політехнічний інститут», НТУ «Київський політехнічний інститут», Київський національний авіаційний університет, Українська академія державного управління при Президентові України, Рівненський державний технічний університет, нині Національний університет водного господарства і природокористування в м. Рівному тощо. Наприклад, у комплекс психолого-педагогічної підготовки Медичного інституту УАМН були включені факультативні курси занять “Культура розумової праці”, “Культура спілкування”, “Етичні проблеми в медицині”. А в 1998 році в інституті було створено Центр з формування особистості, який вивчав питання: як навчання впливає на студента, на формування особистості [3. Первак П.І. Досвід Медичного інституту в формуванні особистості студента – майбутнього лікаря XXI століття.– К., 2000. – С. 6–7.].

Освітня політика України щодо ППП випускників непедагогічних університетів набуває все більшого поширення, стає обов'язковою складовою у їх структурах, інноваційною, перспективною їх частиною. Відбувається це з двох причин: диверсифікація освітньої діяльності університетів (наприклад, отримання другої спеціальності викладача) або посилення рівня цієї складової необхідної до управлінської діяльності майбутніх спеціалістів.

Це ж стосується і викладачів ВНЗ. Сьогодні викладачу вже недостатньо лише поєднувати педагогічну спрямованість своєї діяльності з науково-пошуковою активністю. Важливим є те, на якому ментально-духовному тлі це відбувається, наскільки викладач здатний проявляти моральний професіоналізм. Гуманістична парадигма передбачає концентрування учбового процесу не на навчальній дисципліні, а на особистості студента, його професійному становленні і особистісному зростанні. Задля цього сам викладач має бути високого рівня самоактуалізованості, особистої і громадянської зрілості. При чому професійна діяльність викладача вищої школи вимагає наявності певних особистісних якостей, соціально-психологічних рис і педагогічних здібностей. Серед них основними є такі: загальногромадянські

риси; морально-психологічні якості; науково-педагогічні якості; індивідуально-психологічні особливості; професійно-педагогічні здібності.

Складовими якості ППП виступають: підбор й виховання науково-педагогічних кадрів, удосконалення навчально-методичного забезпечення, впровадження інноваційних освітніх технологій, розвиток матеріально-технічної бази, контроль якості навчання, стимулювання успішності студентів [Програма підвищення якості навчального процесу в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна на 2002-2010 рр. // <http://www-ukr/univer.kharkov.ua/study/program/php3>].

Як бачимо важливою умовою досягнення необхідного рівня якості ППП майбутніх спеціалістів є підвищення рівня педагогического майстерства викладачів; і в передовсім - молодих. Так психолог В.А.Семиченко вважає, що лише перебудовою процесу ППП не можна вирішити всі проблеми вищої школи. За її твердженням необхідно поряд з комплексними широкомасштабними дослідженнями для одержання достовірних даних про психологію сучасного студента, тенденції змін, що відбуваються, проводити психологічну експертизу педагогічних новацій і пропонованих організаційних форм і технологій а також психологічну підготовку адміністративного і професорсько-викладацького складу всієї системи професійної освіти [Семиченко В.А. Пути повышения эффективности изучения психологии. – К., 1997. – С. 4–5, 112–116.].

Сучасний викладач ВНЗ повинен бути спорідненим з основними проблемами педагогіки вищої школи, володіти педагогічним понятійним апаратом, орієнтуватися в сучасних педагогічних технологіях. Без опанування цього педагогічного мінімуму не може бути результативної педагогічної діяльності викладача технічного ВНЗ. Розуміючи це, в Національному університеті "Львівська політехніка" спеціалісти кафедри ППП здійснюють психолого-педагогічну підготовку викладачів через семінар педагогічних знань, програма котрого складається з основ психології вищої школи, основ педагогіки вищої школи, педагогічної майстерності. Курс семінару розрахований як на теоретичне, так і на практичне вивчення психолого-педагогічних дисциплін, тобто містить лекційні, семінарські, практичні заняття. Для систематичності і послідовності курси оснащені темами, розраховані й на зовсім непідготовленого слухача, тобто - загальні поняття про психологію та педагогіку вищої школи. Особливо важливою є тема "Психологія особистості", тому що власне з навчання і виховання особистості, формування особистості фахівця пов'язана педагогічна діяльність викладача ВНЗ. Покращенню педагогічної взаємодії між студентами сприяють знання особливостей емоційної, мотиваційної сфери юнаків та юнок.

Враховуючи, що кожен викладач володіє власним досвідом роботи, має сформовану точку зору щодо різних аспектів викладацької діяльності, певні здобутки у розвитку педагогічній майстерності, доцільним є проведення семінарських занять, де відбувається обговорення і обмін досвідом з актуальних проблем у роботі викладача. Для набуття досвіду із соціальних вмінь використовуються тренінгові форми навчання, в яких, завдяки застосуванню сучасних психологічних технологій, можна вдосконалювати професійну майстерність викладача [Вища освіта України. Безперервна освіта в

Україні:реалії та перспективи: тематичний випуск№4(додаток 1)2008].

Особлива увага до ППП майбутніх викладачів ВНЗ – студентів магістратури. Враховуючи, що магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра або спеціаліста набув поглиблених спеціальних умінь та знань інноваційного характеру, має певний досвід їх застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних професійних завдань у певній галузі народного господарства, і що відповідно до «Положення про освітньо – кваліфікаційні рівні», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 20 січня 1998 року за №65, майбутній магістр має бути орієнтований в першу чергу для роботи в науково – дослідній, управлінській та педагогічній сферах, одним із важливих завдань магістратури (любої спеціальності) є підготовка викладачів ВНЗ, що не передбачено освітньо – професійними програмами для спеціалістів і бакалаврів.

У структуру викладання дисциплін психолого-педагогічного циклу вищезазначеної категорії студентів повинні входити наступні напрями: виявлення готовності студентів молодших курсів до нових форм навчальної діяльності, нової організаційної системи, нової соціальної ситуації і соціокультурного оточення; виявлення індивідуальних особливостей студентів, тенденцій особистісного розвитку в процесі навчання у ВНЗ, розкриття специфіки роботи зі студентськими групами різних типів і різних років навчання; попередження дисгармоній психічного розвитку студентів, надмірних фізичних і психічних навантажень, виявлення факторів, що негативно впливають на особистісний розвиток студентів; виявлення і використання механізмів колективної діяльності, аналіз тенденцій розвитку первинних студентських колективів і їхній вплив на особистісне і професійне становлення майбутніх фахівців.

А тому для реалізації пункту 1.2 законодавства України стосовно підготовки у ВНЗ фахівців освітньо – кваліфікаційного рівня «магістр» такі навчальні дисципліни, як «Педагогіка вищої школи», «Вища школа і Болонський процес» повинні бути обов'язковими для всіх студентів освітньо – кваліфікаційного рівня «магістр». В протилежному випадку студенти, які отримали цей рівень, по перше, ніколи не підтвердять його при нострифікації дипломів, по друге, вони є не конкурентоспроможними, як викладачі ВНЗ порівняно з тими, хто прослухав всі предмети психолого – педагогічного циклу.

Наприклад, у Національному університеті «Львівська політехніка», де здійснюється підготовка магістрів за спеціальністю «Управління навчальним закладом», особлива увага у їх підготовці приділяється психолого-педагогічному блоку дисциплін («Методологія наукових досліджень проблем освіти», «Гігієна розумової праці», «Конфліктологія», «Інноваційні педагогічні технології», «Психологія управління», «Соціальна психологія», «Соціально-педагогічна служба в навчальних закладах», «Державна освітня політика», «Порівняльна педагогіка», «Діагностика характеристик людини» та ін.), засвоєння котрих дозволить випускникам вирішувати численні задачі з психології управління персоналом, мінімізувати конфліктні ситуації, прискорено і досить надійно діагностувати характеристики людини. Але це стосується тільки окремо взятих ВНЗ.

Тому однією з важливих умов підвищення якості підготовки випускників ВНЗ – майбутніх фахівців різних галузей життєдіяльності людини – майбутнього України є посилення уваги до їх психолого – педагогічної підготовки

І останнє. Щоб у майбутніх учителів сформувати зацікавленість проблемами історії педагогіки, педагогіки та методики викладання різних дисциплін, щоб прилучити найкращих до наукової роботи, явно недостатньо на факультетах, де присвоюють випускникам кваліфікацію “викладач”, читати педагогіку в обсязі 60 годин, а історію педагогіки – в обсязі 8 годин (історичний факультет), або взагалі її не вивчати (як це відбувається на хімічному факультеті нашого університету). Для порівняння слід зазначити, що, наприклад, в 1936 році в Україні на вивчення педагогіки припадало 176 годин, а історії педагогіки – 134 години [6, 87]. Незрозуміло також, як можна писати в дипломі відповідальне слово – викладач, якщо студенти (наприклад, філологічного факультету) не складають державного екзамену з педагогіки. І це при умові, що певна частина випускників денної форми навчання цього факультету працюють саме вчителями.

Отже, вивчення теоретичної і практичної спадщини Б. М. Ступарика, сучасного стану історико–педагогічних досліджень та завдань, визначених для досліджень такого напрямку АПН України, дозволяє основними тенденціями сучасних історико–педагогічних досліджень вважати: необхідність врахування педагогічних процесів, які відбуваються в світовій педагогіці, тобто їх глобалізація; розгляд проблеми в контексті світових цивілізованих трансформацій з урахуванням досвіду зарубіжних країн; посилення культурологічної й практичної спрямованості дослідження; врахування нової періодизації педагогічної думки в Україні; скрупульозний підхід до використання педагогічних категорій, особливо тих, які потребують уточнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ступарик Б. Українська національна школа: нова парадигма вартостей // Галичина. – 1998. – № 1.– С. 137–143.
2. Мусієнко Н. Українське шкільництво: розвиток без кордонів // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 42–44.
3. Ступарик Б. Українська національна школа: нова парадигма вартостей // Галичина. – 1998. – № 1.– С. 137–143.
4. Мусієнко Н. Українське шкільництво: розвиток без кордонів // Шлях освіти. – 2001.– № 3. – С. 42–44.
5. Завгородня Т. К., Лисенко Н. В., Мажець Д.-К., Ступарик Б. М. Опіка над дітьми в добу трансформації суспільного устрою. - Івано-Франківськ; Ужгород: Мистецька лінія, 2002.– 151 с.
6. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985). – К., Либідь, 1922. – 196 с.

[Завгородня Т.К. Психолого – педагогічна підготовка спеціалістів в Україні: реалії й проблеми / Т.К.Завгородня // Наука и образование: сб. Тр. IV междунар. Науч.-метод. Конференции, 23 февраля -2 марта 2013 г., Гоа (Индия). – Хмельницкий: ХНУ, 2013. С. 147 – 149].